

NOVICE

kmetijskih, obertnijskih in narodskih reči.

Izhajajo vsako sredo in saboto. Veljajo za celo leto po pošti 4 fl., sicer 3 fl.; za pol leta 2 fl. po pošti, sicer 1 fl. 30 kr.

Tečaj XII. V Ljubljani v saboto 14. oktobra 1854.

List 82.

Nasadba hitro rastečega gojzdnega drevja.

4. Divji kostanj.

To drevo je povsod znano. Je eno nar lepših drevés, posebno kader je z obilnim pomladanskim cvetjem okinčano. Lés njegov ni ravno nar boljši, vendar je težji od topolovine, verbovega ali smrekovega lesa; za kurjavo je pa toliko vreden kot brezovina, daje pa boljši pepél. Drevó ni červojedini podverženo; iz njega se narejajo tedaj dobre ploše za mize, deske in persnice. Prime se vsake zemlje in raste naglo.

Iz kostanjevega cvetja dobivajo čbele obilno in dobre hrane; veliko listje je za steljo vgodno, tudi za pozimsko klajo tekne kozam in ovcam.

Ker to drevje posebno veliko véj in ogrank obrodi, ter najprijetnišo senco daje, služi kaj dobro za ležiše čedam ob hudi vročini.

Kar pa divji kostanj naj bolj priporoča gospodarjem, je sad, ki je za vse plemena živine predobra hrana, pa tudi koristen ljudem za mnoge mnoge potrebe. Od te velike koristnosti njegove so pa „Novice“ leta 1851 na 125. strani in dalje že prelepo in obsirno govorile; torej zavernemo častite brave tje; dostavimo le ondi rečenemu sledeče:

Divji kostanji se ne smejo preblizo žitnih polj saditi, ker njih daleč iztekoče korenine in široke listnate veje zaderžujejo solnce, zrak in dež.

Redí in množí se divji kostanj samo po semenu ali sadju njegovem, ktero pozimi se med peskom hrani, na pomlad pa se v rahlo in mastno zemljo v brazde položi, ktere so 2 čevlja saksebi napravljene. V 6 do 8 letih se dajo nježne drevesice na odločeni kraj presaditi, pri katerem opravi se pa ne smé ne na serčni korenini, ne na veršiču nič podrezati ali ostriči.

Lepo in koristno drevó je tudi

4. Jerebika.

To drevo raste na vsaki zemlji, naj si bode medla, kislá ali peščena. Listje ima dolgo, pernato; cvetje, ktero se mesca majnika prikaže, je belo, številno, diši pa le malo; sad je lepo rudeč, okrogel, češnji podoben. Jerebika se po semenu množí, raste hitro, doseže pa le visokost od 20 do 30 čevljev. Mnogotere ptice, postavim drozgi, kosi, tudi kure zobljejo rade ta sad. Gosence in zajci se ga pa ne dotaknejo.

Lés jerebika je belkast, precej terd in se dá lahko obdelovati in gladati. Strugarji ga rabijo za več reči, posebno za deržaje pri mnogem orodju.

Kjer je obilno tega drevja, se dá iz njegovih jagod z drugimi stvarmi vred veliko in dobrega žganja napraviti. „Za božjo voljo“ — bo tú marsikter kmet rekel — „kaj se nam vse priporoča! Saj mi ne znamo žganja delati!“ Nič ne dene, prijatelj! Dosti je za zdaj, če le véš, da se dá iz tega sadú žganje napraviti. Ne prašaj dalej; skerbi

le, da hitro in veliko koristnega drevja nasadiš. Ako se ti žganjarije ne boš naučil, bojo vendar otroci tvoji iz tvojega nasada dobiček imeli; če pa zdaj ti ničesar ne sadiš, tudi oni ne bojo imeli nič, kakor bi ti prazen bil, ako bi bili tvoji prededje vse pokončali in bi ne bili ničesar sadili in sejali!

J. Š.

Katran iz premoga

naj boljše mazilo za sadne drevesa.

V Švajci in v učilnici Hohenheimski so se po obilnih skušnjah vertnarji prepričali, da katran iz premoga (Steinkohlentheer) je naj bolje mazilo za ranjene sadne drevesa, ki veliko prekosí navadni drevesni vosek. Drevju, ki je bilo že večidel ob skorjo, če se je namazalo s katranom, je zrastle skorja spet.

Katran pa naj se rabi na sledečo vižo:

1. Rana se mora do dobrega očediti, in vse, kar je mertvega, odterganega itd., se mora z ojštrim nožem do živega in zdravega odrezati.

2. Rana se mora berž, ko je porezana bila, namazati s katranom tako, da pride v vse razpoke in kote.

3. Katran se mora s sajami pomešati, tako da je takošne gošave kakor lanéna farba, in naj bo raji enmalo redkeji kakor pregost.

4. Mazilo naj se večkrat ponavlja, vsako leto enkrat ali dvakrat, dokler se rana popolnoma ne zaceli.

5. Dobro je in veliko pomaga, da nova skorja hitreje zraste, ako gospodar, preden drevo vdru-gič namaže, enmalo nove skorje poverh odreže, ker katran ima to lastnost, da močno požene rast skorje, ako se namaže na frišno sočno odrezo.

6. Če se katran s sajami še bolj gosto napravi, je prav pripraven za zamazanje odsekanih vej, in je veliko bolje kakor vosek in smola, ker tudi tukaj pomaga, da nova skorja raste.

7. Nož pa, s katerim vertnar obrezuje, mora vselej prav ojšter biti, ker nova skorja toliko raji raste, kolikor ojštreje in gladkeje se je porezovalo.

Zakaj pa je katran tako posebno dober? Zato ker ima kreosot in še druge empirevmatične olja in nekoliko oglja v sebi — vse te stvari pa so gnjilobi nasprotne; zraven tega je katran pravi strup za vsakere červe in merčese, ktere prežene ali pomori. Tudi druga žival ne gloje nikdar tako namazanih drevés, ker ji je duh in okus katrana zopern. — Ali ne samo za sadno drevje, temuč za vsako drugo, kakor tudi za germovje, rože itd. je katran neizrečeno dober.

(Würtemb. Woch. f. L. u. F.)

Gospodarske novice.

Debela buča je bila v Parizu te dni za 26 fronkov prodana, — velika je bila kakor kočijsko kolo in 4 cente teška.

Cena pšenice na Dunaji in v Londonu. Naj višja cena za vagán pšenice 25. dan sept. je bila v Londonu 7 fl. 25 kr., — na Dunaji pa 30. dan sept. 7 fl. 48 kr.

Amerikanska razsodba. Na vertu nekega bogatega Amerikanca sem vidil breskvo tako silno polno na pol zrelega sadeža, da se je drevo vsaki čas polomiti žugalo. Na svét, ki sem ga gospodarju dal, naj bi podperl drevó, ker je škoda, če bi se polomilo, mi odgovorí Amerikanec: Kaj mi je mar za to! Če si je drevo toliko naložilo, naj pa tudi samo skerbí, kako bo nosilo! — Tako je pisal unidan nekdo, ki se je v Ameriko preselil, svojim ljudém domú in je pristavil sledeči: Nekteri kmetje so ravno tacih misel pri gosencah; tudi oni tako ravnaajo, kakor da bi hteli rêči: „če so gosence same na drevo prilezle, naj zlezejo tudi same doli!“

Škorci.

(Konec.)

Le vén, ti buzakljunček! Tù le, mladič glavico pri vraticah na dan pomolí. Prav tako! Na sleme svoje rodne hiše se vsede, sestra za njim pride in kmali tudi starka priepè. Spodbujaje ju jima takole beseduje: pojta za mano, otročica, in zletita na jablano! Mladiča nista plahuna in čeravno jima perutice še niso popolnoma dorasle, vendar zaupno od veje do veje, od drevesa do drevesa, iz verta dalje na prosto polje letita. Tam se pase čeda ovác, — to so poterpne živalice in škorcem to ni neznano. Počenejo jim na kodrasti herbet in pregledujejo, ali ni tukaj tacih živalic, katerim naravoslovci „merčesi“ pravijo. Kakor se vidi, pridobitek ni majhen, in poterpežljive ovce veselè se lahkokrilatih gostov, ki jih pridejo obiskat, in druge nepovabljuje golazni odpodé. Obilno in razno je miza opravljena, pri kateri Bog svoje ljube stvari pita.

Kmali so perutnice mladim škorcem toliko dorasle in tako spretné, da se starim v hitrosti in umetavnosti ne dajo prekositi. In zdaj se pričenjaje male vaje. Sperva izletí kacíh 20 do 50, potlej kacíh 100, na zadnje več sto škorcev vkup. Iz čet naredijo polke, in iz teh celo armado ali vojsko. Nebrojna versta po šest mož zapored se v dolgi rajdi dalje pomika. Zdaj se h krat levo in desno krilo krenete, približujete in iz polokroga naredí se četerokotje. Zdaj pa vstopi se vodja na čélo, in silni klin se naredí, Epaminondov vegasti bojni red, in siloma vihrajo čez plan. Kteri sovražnik bi se jim ustavil, kteri vojak bi se vrnil v tesno strinjene versté, ktere se kakor valovi dereče prevalljajo in prešinjajo, pa vendar v reki ostanejo in se ne ločijo! Derzni kregulj to poskusi, bliskoma priferčí, pa zastonj. Dereča reka ga sèboj potegne in valí, pa svojega plena ne doseže, osramoten se mora verniti.

To je veselo življenje veselih škorcev. Tako letajo, tako se vadijo, in zraven so zmirej veseli in dobre volje. Kadar so se po dnevu naletali in našetali, planejo zvečer v šali in smehu v smerečje ali ločje pri ribniku in še do terde noči tam šepetajo.

Tako preidejo hitro, le prehitro topli poletni dnevi in solnce na nebeznem obloku niže vshaja in zahaja. Toplo sicer še sije in v vinogradih dosti je še sladnih jagod. Tode en glas v malih škorcjih persih pravi in opominja: „ne mudite se dolgo več, veseli ptički, kmalo bojo dnevi prišli, ki vam ne bojo po godi“. Nanagloma se zbere zbor in po večini glasov se sklène brez zamude oditi že pojutrajšnjem ponoči. Ko ljudjé še mehko spavajo, začne se velika preselitev krilatih ljudstev v zrak. Lastovke, skerjanci in žerjavi tudi odrinejo, štoklje in

slavci so že pobegnili. Vsi kermijo proti jugu, vsi pravo pot skozi planinske dole najdejo, se oglasijo spet na Laškem in na Gerškem polotoku. Marsikteri škorec tukaj ostane, toda pravi romarji grejo še dalje čez srednje morje v vročo Afriko. Pa tako dobro, kot pri nas jim tam ni, Afrika jim ostane ptuja, ne delajo tam gnejzd in ne ležejo jajčkov; hrepenenje po ljubi severni domačii vedno jim še v serčiku živí, in tedaj še le so prav veseli in žvižgajo poskočne pesmi, kadar marci pride in jih proti severu pokliče, v deželo, kjer jablane in hruške rastejo in prijazni ljudjé stanujejo, ki škorcem kočico stešejo in se veselè njih šaljivega djanja in nehanja. V. B.

Ozir po svetu.

Narodopisje Krimljanov.

Lego in zgodovino polotoka Krima (Taurije), kamor se ravno zdaj oči vsega sveta obračajo, smo v listih 71., 72., 73. popisali. Danes čemo ob kratkem podati narodopis stanovavcov v Krimu, katerih se šteje okoli 450 do 460.000, in katerih večina ni več izvirnega tatarskega (tartarskega) rodú, ki je v 13. stoletji to deželo si prisvojil.

Pravijo, da ime Krim je tatarskega izvira in da pomeni terdnjavo, kar ima naznanjati veliko naravno moč, s katero se polotok ta sam po sebi brani zamore zoper vnanji napad. Samostojno vladarstvo Tatarov v ti deželi je terpelo le dvé stoletji; že Turki so se vtikali v zadeve te dežele tako, da nje kani so bili podložniki turških sultanov; Rusi pa so vzeli oblast Tatarom in Turkom. Dandanašnji je celó ime Tatarov zginilo iz zgodovine, tako, da sedaj se poznajo le še nekatere plemena tatarskega naroda: Uzbeki, Kivanci, Bokari itd.

Tatari južnega primorja v Krimu se bistveno ločijo od Tatarov severnih štep. Pri unih se je mongoljski značaj večidel pogubil; njih lepi obrazi opominjajo na sto in stoletne dotike in zmesi z narodi kavkaškega, — evropskega plemena; tudi so silo veliko evropskih besed vzeli v svoj jezik. Tatari severnih štep so pastirji in ravnaajo cele čede dromedarov. Na videz divjaki so vendar priprosti v svojih šegah, svobodo- in gostoljubni. Tatari primorci, ker imajo vsega zadosti v svoji nepopisljivo rodovitni domovini, so leni, in talijanska kri, ki deloma teče po njih žilah še od tistega časa, ko so Genuezi primorje gospodovali, jih je naredila lepe postave in prijaznega obraza, za katerem pa skrivajo prekanjenost, ki jim pomaga, da ptujce v kupčijstvo radi za nas vodijo.

Tatarom vlastna šega je, da svoje sela stavijo raji po sterminah kake gore, kakor po ravnem. Iz kake gore odkopljejo toliko prostora, da si izzidajo hišo; pri tem si prihranijo stavbo zadnje hišne stene, ktero namestuje gora sama; stranske stene pa napravljajo iz ila. Streha, ktera tako rekoč izpod gore molí, je popolnoma ravna in z zemljo pokrita. Hiše njih se po tem takem od deleč komaj vidijo.

Planjave (štepe) so večidel obrašene z divjo materno dušico (tymianom); le po malém raste trave, po kateri se cele čede dromedarov pasejo. Tihota kraljuje po veliki samoti. Le včasih priropotá kak okoren tatarsk voz z grozno veliko spleteno têndo, na katerem sedé Tatar kupoma, in v ktereja je vpreženih dvoje kamel.

Staro poglavno mesto tatarsko je Bakči-Saraj, ker v novem poglavnem mestu Simferopolji je Tatarom le samotni kot — stari Akmečet — za prebivališče odločen. V Bakči-Saraji pa ni duha ne sluha od tistih velicih prekucov, ktere je prestalo nekdanje tatarsko gospodstvo. To mesto je še čistega mohamedanskega značaja; velika ulica je pol ure dolga, sila ozka in vsa polna kramarjev, ki so tako zversteni,